

HOMOKI NAGY MÁRIA

A sajtószabadság kérdése Both Ödön munkáiban

Ahhoz, hogy egy állam, a feudális abszolutizmus korszakából átlépjen a polgári állam korába nemcsak gazdasági, hanem ennek megfelelő ideológiai, szellemi átalakulásra is szüksége van. Minden állam történetében megtaláljuk azokat a kiemelkedő személyeket, akik szellemileg előkészítik egy társadalmi radikális átalakulását. Így volt ez Magyarországon is. A reformkor Magyarország történelmének az a korszaka, amikor kialakultak a polgári átalakulás gazdasági és társadalmi feltételei egyaránt. A „haza és haladás” jelszavában fogalmazták meg nagy politikusaink azokat a gondolatokat, melyek megvalósulása létfeltétele volt Magyarország polgári átalakulásának. E gondolatok közt megtaláljuk a francia Ember és polgár jogainak deklarációjában megfogalmazott követeléseket, mely oklevél annak a forradalomnak a kezdetén született, mely elsőként juttatta hatalomra a harmadik rendet, a polgárságot, s amely példaként állt valamennyi állam haladó politikusai előtt. Magyarország a XVIII. sz. végén a feudális abszolutizmus korszakában élt. Töretlenül érvényesült a Habsburg abszolutizmus elnyomó politikája, mely megakadályozta a magyar gazdasági élet fejlődését, s ezzel gátat vetett a társadalmi fejlődésnek is. Az emberi gondolkodást azonban ez sem tudta elfojtani. Ha kevesen is, de már jelentkeznek a magyar szellemi élet azon képviselői, akik megértik a francia polgárok harcát, akik látják hazájuk helyzetét, s akik megpróbálják írásaikban megfogalmazni a felvilágosodás egy-két gondolatát. Így terjed el Magyarországon is Rousseau-nak az a nézete, „hogyan vannak az embernek elidegeníthetetlen jogai, s a szabadságról való lemondás egyértelmű emberi mívoltunk, emberi jogaink megtagadásával.”¹ Ezen emberi jogok között szerepelt a lelkiismereti-, a szólás-, a sajtó- s a gyülekezeti szabadságnak a joga is. Ezek a gondolatok széles körben nem terjedhettek el hazánkban. Társadalmunkból hiányzott, illetve igen kis számú volt a polgárság. A jobbágy örült, ha az államnak, az egyháznak és a földesúrnak járó szolgáltatások teljesítése után, saját családját ellátta, „szellemi táplálékot” nem igényelt. A nemesség nagy része pedig imaradott, konzervatív szemléletű volt, s ennek megfelelő politikát folytatott. Mivel azonban a műveltség megszerzésének lehetősége a nemesi társadalom privilégiuma volt, a nemességből kerültek ki azok, akik felismerték a világban jelentkező új gondolatok lényegét, s akik vállalták azt a szerepet és azt a feladatot, melyet a fejlettebb államokban a polgárság vállalt magára.

Haladó politikusaink első nagyobb csoportját a jakobinusok alkották, akikre leginkább hatottak a nagy francia forradalom eszméi, s akik legelőször keresték a kiutat abból az elmaradottságból, melyben hazánk a XVIII.—XIX. sz. fordulóján élt. Más eszköz híján, írásaikban szerették volna nézeteiket kifejezésre juttatni, s ezután javítani az ország helyzetén,

¹ *Both Ödön*: Küzdelem a sajtószabadságért Magyarországon 1790—1795 (Jogi dolgozatok, Szeged: 1953 litografált kézirat 20. l.) Továbbiakban: Küzdelem a sajtószabadságért...

tehát „egyelőre még csak írásaikkal kívántak hatni a társadalomra...”² Szándékuk megvalósítását azonban megakadályozta a cenzúra, a sajtószabadság hiánya. Ez a tény nem csak a jakobinus mozgalom vezetőit keserítette el, de megdöbbentette haladó gondolkodóink következő nagy nemzedékét, a reformkori politikusokat is. Hosszú évtizedeken át tartó küzdelem kezdődött, s ennek eredménye lett az 1848. évi XVIII. tc.-nek, a sajtótörvénynek a megszületése. Kik és hogyan küzdöttek a sajtószabadságért? Milyen körülmények hatottak megvalósulására? — ezt kutatta dr. Both Ödön. Történetírásunknak mindig voltak és napjainkban is vannak hiányosságai. Ezek közé tartozott a szabadságjogok, különösen a sajtószabadság kérdésének a kutatása. „A sajtószabadság kialakulásának és fejlődésének vizsgálata a polgári történetírásban éppúgy, mint maga a sajtószabadság, Hamupipőke szerepére szorult”³ akkor, amikor a haladás hívei számára „a sajtószabadság a haladást elősegítő eszközt jelentette.”⁴ Ezt a gondolatot szem előtt tartva fordította Both Ödön tudományos kutatómunkájának egy részét a sajtószabadság történetének feltárására.

A sajtószabadság gondolata az 1790-es évek elején terjedt el hazánkban. Ez időben már élesen vetődött fel a jobbágykérdés, valamint a nemzeti függetlenség megoldásának kívánalma. A haladó magyarság képviselői úgy gondolták, hogy forradalom nélkül, az írás eszközeivel ébresztik fel a nemzetet. Éppen ezért szükségszerűen összeütközésbe kerültek a királyi cenzúrával, s ezzel megindult a küzdelem ennek átalakításáért, végső soron pedig eltörléséért. Both Ödön széles körű kutatásainak eredményeképpen rendkívüli alapossggal és koncepciózusan viszi végig a fejlődésnek azt a fonalát, amely a sajtószabadság gondolatának megjelenésétől annak végső megvalósulásáig terjed. A magyar jakobinus-politikusok egy része a királyi cenzúrát mégcsak országgyűlési cenzúrával kívánja felváltani. Hajnóczy Józser, ha nyíltan nem is beszél sajtószabadságról, mégis foglalkozik a kérdéssel, sőt felismeri annak igen nagy jelentőségét. A jakobinus mozgalom kátéi azonban már követelik a sajtószabadságot, de azzal a megoldással, hogy „előzetes vizsgálat helyett utólag szabjanak ki büntetést arra, aki jogával visszaél.”⁵ Az 1790/91-es országgyűlésen napirendre is került egy törvényjavaslat, melynek lényege, hogy egy bizottságot küldenek ki a sajtószabadság elveinek a tisztázására. Az uralkodó kívánsága azonban az, hogy a királyi jogokon ne essék sérelem. Így a javaslat értéke igen csekély volt. A XVIII. sz. végének légköre nem volt alkalmas a sajtószabadság megteremtésére. 1825-ben azonban elindult az a fejlődés Magyarországon, mely az 1848-as polgári forradalomhoz s ezzel a sajtószabadság kivívásához is vezet.

A sajtószabadságért harcoló politikusaink elsősorban e jog természetjogi jellegét vallják. Ugyanakkor annak elfogadtatására törekuszenek, hogy „a sajtószabadság hasznos, szükséges és mind a szabadságnak, mind az alkotmányos életnek nélkülözhetetlen feltétele.”⁶ Ennek az alkotmányos életnek egyik alapja a törvényhozó testület megfelelő működése, amely csak akkor töltheti be hivatását, ha ismeri a nemzet véleményét, ez pedig csak szabad sajtó útján lehetséges.⁷ E szabad sajtó követelését olvashatjuk oly nagy politikusaink munkáiban, mint Széchenyi István, Eötvös József, Szalay László, Kossuth Lajos, Irinyi József, Deák Ferenc, Wesselényi Miklós, Táncsics Mihály, Szemere Bertalan. Egészen természetes azonban, hogy a haladni akarók mellett megjelentek a konzervatívok, a visszahúzóok, akik csak a sajtószabadsággal járó veszélyeket látták. A haladni akarók azonban nem hátráltak meg, s írásaikban egyre inkább kirajzolódnak gondolataik a tekintetben, hogy egyáltalában mit értenek e jog alatt, mit akarnak eltörlőni, illetve továbbra is fenntartani.

² Both Ö.: Küzdelem a sajtószabadságért... 24. l.

³ Both Ö.: Az 1848. évi sajtótörvény létrejötte (A sajtószabadság problémája Magyarországon a reformkorban) Szeged 1956. Acta Jur. et Pol... Tom. I. Fasc. 4. 4. l. Továbbiakban: Sajtótörvény...

⁴ Both Ö.: Sajtótörvény... 5. l.

⁵ Both Ö.: Küzdelem a sajtószabadságért... 31. l.

⁶ Both Ö.: Sajtótörvény... 17. l.

⁷ Both Ö.: Sajtótörvény... 19. l.

Legelőször a cenzúra ellen támadtak, „mert a fennálló társadalmi rend védelme érdekében működő cenzúra volt az az eszköz, mellyel a feudális állam vezetői több-kevesebb sikerrel megnehezítették ... a haladó eszmék terjedését.”⁸ A reformkor haladó politikusai azonban a cenzúrát tekintették a sajtószabadság úgyszólván egyedüli gátjának. Both Ödön is egymás után sorolja fel reformereink érveit a cenzúra ellen, s azokat mélyreható analízis alá vetve megállapítja, hogy politikusaink nem ismerik fel azt, hogy a sajtószabadság érvényesülésének nem a cenzúra az egyetlen akadálya. Both Ödön, igaz, hogy csak lábjegyzetben, de felhívja a figyelmet arra, hogy szeretett reformere: Szemere Bertalan a cenzúra mellett az újságok hiányát, és a meglevőknek igen magas árát is kárhoztatja.

Reformereink nem kívánnak korlátlan sajtószabadságot. Egyhangúan hirdetik: „nincs a szabadságnak veszélyesebb ellensége, mint a sajtószabadság, ha azzal visszaél a jogosított”⁹ Szabadságot kívánnak, de csak a fennálló renddel összhangban. Szalay László e kívánalmat így fogalmazza meg: „nem elegendő csak az emberi jogok katalógusát hirdetni, fel kell sorolni az emberi kötelességek lajstromát is, mert az emberi jogok tudása, az emberi kötelességek ismerete nélkül könnyen veszedelmessé válhat.”¹⁰

Hamar megmutatkozik azonban az is, hogy haladó politikusaink a sajtójog keretén belül kívánták követeléseiket megvalósítani. Sajtótörvényért harcoltak, mert tudták, hogy a korlátlan sajtószabadság súlyos visszaélésekre adhat alkalmat. E sajtótörvényben első sorban a sajtó útján elkövethető bűncselekményeket kívánták szabályozni. Külön foglalkoztak a sajtójogi felelősség kérdésével is. Ez a gondolat már nagy elődjünkél, Hajnóczy Józsefnél is jelentkezett. Az azonban már reformereink körében is vitatott volt, hogy mely cselekményeket kellene sajtó útján elkövethető bűncselekménnyé nyilvánítani.

Hajnóczynál fogalmazódott meg elsőként a fokozatos felelősség gondolata, melynek értelmében először a szerzőt, ha az ismeretlen, a nyomdászt, valamint a terjesztőt kellene felelősségre vonni. Ezzel ellentétben, például Irinyi József az említettek egyetemleges felelősségét kívánta kodifikáltatni. Egyébként haladó politikusaink nemcsak a büntetőjogi normákat akarták az elkészítendő sajtótörvényben szabályozni, hanem az e jogszabályoknak megfelelő eljárást is. Sőt ez ügyekre nézve új bírói fórumrendszert is ki akartak alakítani.

A XVIII. sz. végén jakobinusaink még megelégedtek feudális bírósági szervezetünk reformjával, a reformkorban azonban már „megszületik az a forradalmi kívánság, hogy a régi feudális bíróságok helyett, ezek eljárási formáinak teljes elejtésével, polgári eljárási elvek szerint, polgári esküdtszékek gyakorolják a büntető bíráskodást.”¹¹

A sajtószabadság gondolatának terjedésével további gondolatként vetődött fel a kaució adásának kérdése. A sajtószabadság korlátozására irányuló nézetek közül a kaució követelése az, amellyel Both Ödön nem értett egyet. Ezt mutatja az a gondolata is, mely szerint „A vén Európa és benne hazánk egyelőre leborul az új bálvány, a pénz előtt”.¹²

Az 1840-es évekre letisztulnak a sajtószabadsággal kapcsolatos nézetek, vélemények. Nemcsak nagy politikusaink követelik egyre hangosabban a sajtószabadságot, hanem jelentkeznek a megyék is, sőt az országgyűléseken is egyre gyakrabban merül fel a sajtószabadság kérdése. Megindulhat a harc e jog tényleges kivívásáért. A haladó megyék a cenzúra teljes megszüntetését kimondó sajtótörvény létrehozását követelik. Míg korábban még a haladó vármegyék is csak rendi sérelemnek tekintették a cenzúrát, most már azt követelik, hogy mindenki szabadon nyomtathassa ki műveit. Az 1840-es évekre még a konzervatív megyék is változtatnak addigi álláspontjukon, amennyiben a királyi cenzorok helyett az országgyűlés által választott cenzorokat követelnek. 1843/44-ben szinte már az egész ország kívánja

⁸ Both Ö.: Sajtótörvény... 25. l.

⁹ Both Ö.: Sajtótörvény... 31. l.

¹⁰ Both Ö.: Sajtótörvény... 32. l.

¹¹ Both Ö.: Sajtótörvény... 37. l.

¹² Both Ö.: Sajtótörvény... 39. l.

a sajtószabadságot. „A haladó követek túljutnak a rendi sérelmi politikán, s ezért államtani, filozófiai érveket sorakoztatnak fel követelésük alátámasztására.”¹³

Hiába azonban az érvek, a felszólalások tömege, az udvar még hajthatatlan, s mindent megpróbál a sajtószabadság bevezetése ellen, sőt retorzióként pereket is indít. Ennek ellenére 1848 tavaszán a sajtótörvény létrejötte már nem akadályozható tovább. Both Ödön természetesen nem hallgatja el, hogy még az 1847-es országgyűlésre szóló követutasítások is igen eltérően nyilatkoznak a sajtószabadságról és a cenzúráról. Sok konzervatív megye még a cenzúra mellett is kiáll. A pozitív irányú fejlődést e tekintetben a párizsi és a bécsi forradalom híre segíti elő, s az országgyűlés munkája ettől kezdve mérőföldes léptekben halad. Így kerülhetett tárgyalásra Szemere Bertalan 1848 januárjában elkészült sajtótörvény-tervezete. Hibái vannak ugyan e tervezetnek, de újat készíteni már nincs idő. A kaució kérdésében módosították a javaslatot, végső soron azonban az eredeti tervezet vált törvénnyé, s azt az uralkodó 1848. április 11-én szentesítette. Így született meg az 1848. évi XVIII. tc.: a sajtótörvény. Hosszú küzdelem produktuma volt ez, és már javaslatként is sokan támadták szigorja miatt. Miért fogadták el mégis ezt a szigorú javaslatot 1848 tavaszán? — teszi fel a kérdést Both Ödön. Nézete szerint ennek az lehet a magyarázata, „hogy utolsó magyar rendi országgyűlés követői nagy többségének ez a kötöttségekkel is terhelt sajtótörvény volt az az eddig és nem tovább, amelyet osztályérdekeinek feláldozása nélkül még elfogadhatott.”¹⁴ Minden hibája és korlátja ellenére a megalkotott törvény igazi értékét mégis az adta, ahogy az a gyakorlatban érvényesült. Milyen intézkedések születtek végrehajtásáért? Kik dolgoztak azért, hogy alkalmazható legyen ez a szentesített törvény?

Both Ödön további két tanulmányában vállalkozott arra, hogy végigkísérje a sajtótörvény végrehajtásával kapcsolatos küzdelmeket. Az egyikben Szemere Bertalannak, mint belügyminiszternek a sajtóügyi tevékenységét vizsgálta, a másikban pedig az esküdtszék felállítását. Tulajdonképpen mindkét tanulmánya egyéb munkásságának is a részét alkotja. Szemere Bertalan — mint már említettem — szeretett politikai alakja volt Both Ödönnek, s életpályájának megrajzolásához a sajtótörvénnyel kapcsolatos tevékenységének elemzése is hozzátartozott.

Az esküdtszék és az ehhez kapcsolódó büntető eljárásjog analízálása tudományos munkájának másik nagy területét, a feudális magyar büntetőjog történetének kutatását egészítette ki. Így kapcsolódnak össze munkái még akkor is, ha látszólag egymástól független területeket dolgoz fel.

De nézzük meg, milyen eredményeket tárt fel Both Ödön a sajtótörvény alkalmazását illetően. E tekintetben a következőket emeli ki: 1848 márciusában Szemere Bertalan lett a belügyminiszter, aki azonnal hozzáfogott a sajtóügy kérdésének rendezéséhez, s már 1848 április 28-án elkészült sajtóügyi rendelettervezetével. Ennek preambulumban Szemere leszögezi, hogy a „sajtó valóságos hatalom, valóságos fegyver... Ez tette szükségessé a sajtószabadság törvényi szabályozását, amellyel a jogot épségben hagyván alkalmazásával bizonyos hatást lehetett kitzütni...”¹⁵

A sajtórendelet a preambulumon kívül két fejezetből áll; az egyik az időszaki lapokra, a másik a nyomdákra és a könyvtárosokra vonatkozó rendelkezéseket tartalmazza. Az időszaki lapokat illetően lényegében csak a sajtótörvény megfelelő fejezetének végrehajtásáról szól, bizonyos pontjaiban azonban túl megy a törvény előírásain. Így például a törvény által előírt bejelentési kötelezettséget kiterjeszti a tulajdonosra, a felelős kiadóra, a felelős szerkesztőre, és a nyomdára. Előírja, hogy minden időszaki lapot be kellett jelenteni, függetlenül

¹³ Both Ö.: Sajtótörvény... 47. l.

¹⁴ Both Ö.: Szemere Bertalan belügyminiszter sajtórendelete és a vezetése alatt álló minisztérium sajtóügyi tevékenysége 1848-ban (Szeged Acta Jur. et Pol. Tom. XXVII. Fasc. 4. 1980. 110. l.) Továbbiakban: Szemere... sajtórendelete...

¹⁵ Both Ö.: Szemere... sajtórendelete... 111. l.

attól, hogy politikai természetű-e vagy sem. Hasonlóképpen elsősorban a végrehajtásra törekedett a nyomdákra, könyvvarusokra vonatkozó fejezetben is. Szemerének ezt a rendeletét azonban nem fogadta osztatlan siker. A jogszabályok végrehajtásakor derült ki, hogy ki miért nem értett egyet az intézkedésekkel. A sajtótörvény végrehajtásakor a legtöbb gond a kaució letételéből adódott. Ez mind a lapkiadásnál, mind a nyomdaalapításnál is előforduló problémaként jelentkezett. Both Ödön a példák egész sorával bizonyítja Szemere következetességét, ahogyan a sajtóügyet Magyarországon irányította. Szemere Bertalan "a sajtótörvény betartására... nagy következetességgel törekedett és így az is megállapítható, hogy amikben hibázott, azok szinte kivétel nélkül e burzsoá törvény fogyatékoságainak tudhatók be."¹⁶

Reformkori haladó politikusaink a sajtószabadság kivívásával egy időben új büntető eljárásjogi szabályokat és ennek megfelelő bírói fórumot, az esküdtzések felállítását is követelték. Érdekes módon ez a reformgondolat csak az 1840-es évekre bontakozott ki. Mind ez ideig az 1723-ban kialakított feudális bírósági rendszer megreformálását kívánták csak, de azt is csak a rendi keretek megtartásával. Országos jelentőségű lépésnek számított a Szatmár megyei nemesség 1841-ben kiadott 12 pontja, amely „már esküdtzések felállítását, az inkvizíciós per megszüntetését és a vádper bevezetését követelte.”¹⁷ De ahogy a sajtótörvény kivívása nem történt meg egyik napról a másikra, ugyanúgy az esküdtzések felállítása sem haladt gyorsan. 1840-ben egy országos választmányt bíztak meg a büntető eljárásjog tervezet elkészítésével, de a választmány munkája során az esküdtzések felállításának hívei vereséget szenvedtek. Legközelebb az 1843/44-es országgyűlésen került napirendre ismét ez a kérdés. Az első siker 1844. január 27-én tartott kerületi ülésen következett be, amikor a vármegyék többsége elfogadta az esküdtzések felállítását, sőt azt is kimondták, „hogy az esküdtzések alakításánál ne legyenek tekintettel a születési, a rendi különbségekre, nemesek és nem nemesek egyformán tölthessenek be esküdtbírói tisztséget.”¹⁸ E haladó lépés ellenére mégsem lett semmi a tervezetből a főrendi tábla ellenállása miatt. Ellenzéki politikusaink nem adták fel a harcot, továbbra is kiálltak az esküdtzések mellett. Ezt a törekvést tükrözték haladó megyéink 1847-ben elkészült követulatisításai is. Ezek végső célként „az esküdtzéki bíráskodás meghonosítását tekintették.”¹⁹ Az 1848-as forradalmi események hatására megszületett a sajtótörvény, de az idő rövidsége miatt büntető eljárásjogi törvénykönyvet nem tudtak kidolgozni. Ezért az esküdtbíráskodás csak a sajtóvétségek elkövetői ellen indítandó eljárásra nézve nyert bizonyos szabályozást, a sajtótörvény II. fejezetében. A részletes esküdtzéki rendelet elkészítése Deák Ferencre, mint igazságügyi miniszterre várt. Az esküdtzéki rendelet már 1848 április 29-re elkészült. Megfogalmazásában — Both Ödön állásfoglalása szerint — három személy vett részt: Békey István, Szalay László és Deák Ferenc. Ez az esküdtzéki rendeletünk polgári jogalkotásunk első termékei közé tartozik. Igen rövid idő alatt készült el, ezért bizonyos hibák, hiányosságok felfedezhetők benne. Ezekért azonban aligha lehet elmarasztalni az alkotókat, hiszen először tettek kísérletet egy új, a feudális elvekkel szakító büntető eljárásjogi jogszabályzat megteremtésére. Számtalan haladó rendelkezése pedig alapot adott a későbbi jogszabályaink kidolgozásához. „Az 1848. április 29. rendelet olyan polgári jellegű büntető eljárás jogszabályunk, amely először szakított a feudális eljárással is, amely minden korlátozottsága ellenére először tett kísérletet szélesebb, természetesen csak a polgársághoz hű néprétegeknek a bírói hatalom gyakorlásába való bevonására.”²⁰

¹⁶ Both Ö.: Szemere... sajtórendelete... 136. l.

¹⁷ Both Ö.: Küzdelem az esküdtbíráskodás bevezetéséért Magyarországon a reformkorban és az 1848. április 29-i esküdtzéki rendelet (Szeged Acta Jur. et Pol. Tom. VII. Fasc. I. 1960 8. l.). Továbbiakban: Küzdelem az esküdtbíráskodásért...

¹⁸ Both Ö.: Küzdelem az esküdtbíráskodásért... 12. l.

¹⁹ Both Ö.: Küzdelem az esküdtbíráskodásért... 15. l.

²⁰ Both Ö.: Küzdelem az esküdtbíráskodásért... 41. l.

Az eddig említetteken túl utalnunk kell még a sajtó terjesztésének a szabadságára is. Ezt már a sajtótörvény 1. § is rögzítette: „gondolatait sajtó útján mindenki szabadon közölheti és szabadon terjesztheti.”²¹ Mivel a sajtótörvény megalkotói nem akartak korlátlan sajtószabadságot biztosítani, érthető, hogy a terjesztés szabadságát is bizonyos mértékig korlátozták. Ezeket a korlátozó rendelkezéseket a sajtótörvény 22. 26. és a 27. §-i szabályozták. Elsősorban a „bepanaszolt”, illetve az „ítélettel elmarasztalt” sajtótermékekről beszélnek.²² A sajtótörvény megjelenése után mind a belügyminiszter, mind az igazságügy-miniszter azonnal hozzászólott a sajtószabadsággal kapcsolatban a hatáskörükbe tartozó intézkedések megtételéhez. A terjesztés szabadságával kapcsolatban csak Szemere belügyminiszter tett egy megszorító rendelkezést; amíg a kauciót nem tették le, addig a terjesztést meg kell akadályozni. Deák Ferenc igazságügy-miniszter a sajtótörvény rendelkezéseit változatlanul hagyta. „A sajtótörvény, az esküdszéki rendelet és a belügyminiszteri sajtórendelet együttesen kijelölték tehát azokat a határokat, amelyek keretei között, jogszerűen és szabadon terjeszteni lehetett a hazai nyomdákban előállított időszaki lapokat és más nyomtatványokat.”²³ A felkutatott iratokból állapíthatta meg Both Ödön, hogy esküdszéki elmarasztalás alapján nem került sor nyomdatermékek terjesztésének a megakadályozására, de ítélethozatal megelőző eljárások voltak. Elsősorban a helyi hatóságok küldtek fel a belügyminiszterhez olyan röplapokat, illetőleg hírlapokat, melyek ellen eljárást kívántak kezdeményezni. E felterjesztéseknek azonban nem lett eredménye. Több esetben a belügyminiszter csak tudomásul vette ezeket, máskor „a további esetleges eljárás kezdeményeztetésére felkérte az igazságügyi-minisztert.”²⁴

Both Ödön a legjellemzőbb példákat hozza fel arra, hogy milyen sajtótermékek ellen, kik és miért kezdeményeztek eljárást, és ezeket a két érintett miniszter hogyan intézte el. „... a kormányzat nem nagyon törekedett a sajtószabadság, ennek keretei között a terjesztés szabadságának a megfojtására...”²⁵

Már a sajtószabadság korlátozásánál említettem, hogy a legtöbb gondot a kaució letétele jelentette. Ez a probléma jelentkezett a sajtó terjesztésénél is. Szemere több hírlap terjesztését — a törvény rendelkezéseit betartva — azért tiltotta be, mert az előírt kaució összegét nem tették le. 1848 tavaszán a sajtószabadsággal együtt a sajtó terjesztésének a szabadsága is megvalósult Magyarországon.

Ebben a rövid lélegzetű munkámban, csak vázlatosan tudtam bemutatni Both Ödönnek a sajtószabadság kivívásával kapcsolatos munkáit. Széles körű forrásanyagra támaszkodva Both Ödön biztosan vonta le következtetéseit, tette meg megállapításait. Tervezte ennek a témának a továbbfejlesztését, s egy átfogó monográfiában való megjelentetését — erre azonban már nem kerülhetett sor. Utódai, tanítványai talán majd megvalósítják tanárunknak ezt az elképzelését.

²¹ Both Ö.: A sajtó terjesztésének a szabadsága Magyarországon 1848-ban/Pécs: Jogtörténeti Tanulmányok, Emlékkönyv Csizmadia Andor hetvenedik születésnapjára 1980. 87. l. Továbbiakban: Sajtótermékek...

²² Both Ö.: Sajtótermékek... 87. l.

²³ Both Ö.: Sajtótermékek... 88. l.

²⁴ Both Ö.: Sajtótermékek... 89. l.

²⁵ Both Ö.: Sajtótermékek... 94. l.